

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosis semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Lietuvių kalbos kaip svetimosis semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo ir skyrimo klausimai

Justina Bružaitė-Liseckienė

Vilniaus universitetas

justina.br@gmail.com

Anotacija

Šiame straipsnyje aprašomas pradedančiųjų mokyti lietuvių kalbos kaip svetimosis semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo tyrimas. Gramatinė giminės kategorija – tai sudėtingas reiškiny, sutelkiantis savyje sintaksės, morfologijos ir semantikos aspektus. Daiktavardžio giminės atpažinimas mokantis svetimosis kalbos dažnai tampa sudėtinga užduotimi. Šiame straipsnyje ir keliamas tikslas atsakyti į klausimą, kuriais požymiais – semantiniais ar morfologiniais – pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimosis remiasi dažniau atpažindami semantiškai motyvuotą daiktavardžių giminę ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) ištirti, kaip mokiniai nustato semantiškai motyvuotą daiktavardžių giminę, kai morfologiniai ir semantiniai požymiai sutampa, 2) išanalizuoti konfliktinės giminės atpažinimą ir 3) ištirti nežymėtosios giminės nustatymo sunkumus. Tyrime dalyvavo penkiolikos pradedančiųjų mokyti lietuvių kalbos kaip svetimosis VU Lituanistinių studijų katedros studentų grupė. Tyrimo metodas – eksperimentinė užduotis, kurią atlikdami tiriamieji turėjo, remdamiesi pateikta daiktavardžio forma ir vaizdine paspara (taigi referento lytimi), parinkti vyriškosios arba moteriškosios giminės įvardį penkiasdešimčiai daiktavardžių formų. Atliktos užduoties rezultatų analizė rodo, kad mokiniai, atpažindami daiktavardžio giminę, dažniau remiasi semantiniais, o ne morfologiniais požymiais. Semantiškai motyvuota giminė, kurios morfologiniai ir semantiniai požymiai sutampa, ir nežymėtoji giminė atpažinimo sunkumų mokiniams nekelia, daugiausia abejonių, kaip ir buvo galima spėti, kyla konfliktinės daiktavardžio giminės atvejais. Taip pat tyrimo dalyviams buvo sudėtingiau atpažinti daiktavardžių, pateiktų daugiskaitos forma, ir nežinomų žodžių giminę. Šis straipsnis gali būti įdomus ir naudingas svetimųjų kalbų išmokimo tyrėjams ir mokytojams, dėstytojams.

Raktažodžiai: svetimosis kalbos išmokimas, lietuvių kalba, gramatinė giminės kategorija, semantiškai motyvuota giminė, konfliktinė giminė, nežymėtoji giminė, morfologiniai požymiai, semantiniai požymiai.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

1. Įvadas

Mokslininkų teigiama, kad giminė – tai viena pirmųjų gramatinių kategorijų, įsisavinamų, kai vaikas mokosi gimtosios kalbos, taigi galima daryti prielaidą, kad vaikui tai nekelia didelių sunkumų, tačiau pastebėta, kad svetimšios kalbos mokiniui šios gramatinės kategorijos išmokimas dažnai tampa sudėtinga užduotimi (Corbett 1991: 7; Franceschina 2005: 107; Grüter et al. 2011), gal dėl to, kad giminė – tai vienas iš pasaulio kategorizavimo būdų. Vaidinasi, naujos kalbos mokymasis gali būti suvokiamas ir kaip objektų perkategorizavimas (Littlemore 2009: 26–28), kuris paprastai, kaip rodo įvairūs tyrimai, sukelia nemažai sunkumų. Be to, giminė – tai kompleksiškas reiškinys, sutelkiantis savyje sintaksės, morfonologijos ir semantikos aspektus (Corbett 1991; Aikhenvald 2000), galbūt ir todėl mokantis svetimšios kalbos giminės kategorija tampa nemenku iššūkiu.

Vis dėlto giminės išmokimas ne tik sudėtingas, bet ir ypač svarbus. Atskirais tyrimais įrodyta, kad giminės kategorijos žymiklis palengvina leksinio vieneto atpažinimą, netinkamai vartojama giminė trukdo lengvai ir tinkamai suvokti tekstą, o taisyklingai vartojama giminė padeda išlaikyti rašytinio ir sakytinio teksto koheziją ir koherenciją (Menzel 2005: 54–55). Taigi giminės kategorijos mokėjimas – tai ne vien taisyklingas atskirtų leksinių vienetų vartojimas, bet ir svarbus veiksnys suvokiant ir produkuojant tiek sakytinius, tiek rašytinius tekstus. Dėl šių priežasčių yra svarbu tirti sunkumus, kylančius mokantis svetimšios kalbos giminės kategorijos.

Pasaulyje giminės kategorijos mokymasis tyrinėjamas ne vienu aspektu. Vienuose darbuose susitelkiama į lingvistinius giminės kategorijos mokymosi aspektus. Juose klausama, kuriais giminės požymiais – semantiniais ar morfologiniais – remiasi mokiniai tada, kai atpažįsta semantiškai motyvuotą daiktavardžio giminę, ar kai su juo derina kitas kalbos dalis (plg. Oliphant 1997; Dewaele, Véronique 2001; Franceschina 2005; Menzel 2005, Spinner, Thomas 2014), arba kurias giminės reikšmės (vyriškosios ar moteriškosios) formas mokiniai vartoja taisyklingiau (plg. McCowen; Scott 2006). Taip pat tiriamos ir giminės kategorijos vartojimo strategijos (plg. Dewaele, Véronique 2001) ar taikomos mokymo strategijos (plg. Presson et al. 2012). Tiriant giminės kategorijos mokymąsi aiškinamasi ir tai, kaip individualūs mokinių požymiai veikia šį procesą, pavyzdžiui, tiriama gimtosios kalbos įtaka (plg. Dewaele, Véronique 2001; Franceschina 2005; Tight 2006; Martínez–Gibson 2011; Ellis et al. 2012). Taigi giminės kategorijos išmokimo tyrimai leidžia atsakyti į skirtingus ir ypač svarbius svetimšios kalbos mokymosi klausimus.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Vis dėlto tai, kaip svetimkalbiams sekasi perkategorizuoti pasaulį ir išmokti naują gramatinę giminės žymėjimo sistemą mokantis lietuvių kalbos kaip svetimšios, su kokiais sunkumais jie susiduria ir kaip juos sprendžia, dar beveik netirta. Minėtinas tik vienas Simonos Mačiukaitės (2012) darbas, kuriame analizuojama gimtosios kalbos įtaka pradedant mokytis lietuvių kalbos giminės kategorijos. Pastebėtina, kad lietuvių kalbos kaip svetimšios mokosi vis daugiau žmonių. Pavyzdžiui, 2014–2015 mokslo metais Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedroje įvairios trukmės lietuvių kalbos kursus lankė 536 studentai. Taigi reikia pripažinti, kad aktualu plėsti lietuvių kalbos giminės išmokymo tyrimus.

Šiame straipsnyje keliamas **tikslas** atsakyti į klausimą, kuriais požymiais – semantiniiais ar morfologiniais – pradedantieji mokytis lietuvių kalbos kaip svetimšios dažniau remiasi atpažindami semantinę giminę ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**: 1) ištirti, kaip mokiniai nustato semantiškai motyvuotą daiktavardžių giminę, kai morfologiniai ir semantiniai požymiai sutampa, 2) išanalizuoti konfliktinės giminės atpažinimą ir 3) ištirti nežymėtosios giminės nustatymo atvejus. Dėmesys sutelkiamas į asmenis pavadinančius daiktavardžius, nes pastarieji turi tiek semantinių, tiek morfologinių giminės požymių, leidžiančių atidžiau pažvelgti į tai, kaip semantikos ir morfologijos sampyna siekiant išmokti lietuvių kalbos žodžių giminę veikia mokymosi rezultatus.

Ieškant atsakymo į minėtus klausimus Vilniaus universitete 2015 m. rudens semestrą buvo atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 15¹ pradedančiųjų mokytis lietuvių kalbos studentų, dirbančių su A1–A2 lygio lietuvių kalbos kaip svetimšios vadovėliu „Nė dienos be lietuvių kalbos“ (Stumbrienė, Kaškelevičienė 2001). Remdamiesi pateikta daiktavardžio forma ir vaizdine paspara² (nurodančia daiktavardžio referento lytį) jie turėjo parinkti tinkamos giminės įvardį penkiasdešimčiai daiktavardžių formų (plačiau žr. 4.2 skyriuje). Identišką užduotį atliko ir kontrolinė 8 lietuvių kalbos gimtakalbių grupė (plačiau žr. 4.1 skyriuje). Tyrimo užduotis sudaryta remiantis Menzel (2005) atliktu vokiečių kalbos giminės išmokymo tyrimu (plačiau apie jį žr. 4.2 skyriuje). Atsižvelgiant į Menzel tyrimo rezultatus daryta prielaida, kad konfliktinės giminės atvejais kels lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniams papildomų sunkumų, o atpažįstant konfliktinę daiktavardžių giminę, mokiniai bus linkę remtis daiktavardžio morfologiniais požymiais, o ne

¹1 tiriamasis (jo kodas – M7) užduoties neatliko.

²Paspara vadinamas informacijos šaltinis, kuriuo „naudojasi kalbos vartotojas / mokinys, kad užpildytų žinių spragą ar tinkamiau formuluotų ir dėstytų mintis“ (BEKM 2008: 334).

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

vizualia nuoroda į referento lytį. Taigi tyrimas atliktas remiantis lingvodidaktikoje plačiai taikomu eksperimento metodu, kuris leidžia analizuoti, kaip keičiantis kalbinėms aplinkybėms kinta mokinių elgesys ir jų užduočių atlikties rezultatai (Phakiti 2014: 2). Šis metodas tyrėjui leidžia kontroliuoti eksperimento kintamuosius (šio tyrimo atveju – skirtingų giminės tipų pavartojimą bei požymių, kuriais gali remtis eksperimento dalyviai, atpažindami giminę, pateikimą) ir patikrinti keliamą hipotezę (Litosseliti 2010: 59). Patys tyrimo duomenys apdoroti pritaikius klaidų analizės metodą, leidžiantį „identifikuoti klaidų priežastis, nustatyti, kokios strategijos taikomos mokantis svetimosios kalbos, tirti universaliuosius kalbų mokymosi sunkumus“ (Ramonienė et al. 2012: 93).

2. Gramatinė giminės kategorija

Kalbotyroje gramatinė kategorija „suvokiama kaip tam tikrų požymių ar ypatybių rinkinys“ (Judžentis 2012: 18). Gramatinė giminės kategorija perteikia atskirą kalbos vienetų požymių rinkinį. Ją iš kitų gramatinių kategorijų labiausiai išskiria inherentinės daiktavardžio savybės, t. y. daiktavardžiai, remiantis skirtingais principais, skirstomi į tam tikras klases (Spencer, Zwicky 1998: 25; Holvoet, Semėnienė 2006: 101). Aikhenvald (2000: 19) giminę apibrėžia kaip gramatinę derinimo sistemą, kuri bent jau iš dalies gali būti susieta su tam tikromis semantinėmis ypatybėmis (ypač žmonių ir gyvūnų referentų atveju, kai giminės skyrimo pagrindu tampa biologinė lytis). Tokio požiūrio laikomasi ir šiame straipsnyje – giminės nustatymo atskaitos tašku pasirenkamas derinimas, kuris dažnai gali priklausyti ir nuo semantinių daiktavardžio ypatybių.

Dalyje pasaulio kalbų semantika yra vienintelis kriterijus, kuriuo remdamiesi kalbėtojai daiktavardžiui priskiria tam tikrą giminę – pavyzdžiui, Indijoje vartojamoje Kannada kalboje visi daiktavardžiai, kurių referentai yra suaugusieji arba demonai ir dievybės – yra vyriškosios arba moteriškosios giminės, o likusieji pasaulio objektai – vaikai, gyvūnai ir daiktai – priskiriami bevardei (angl. *neutral*) giminei (Corbett 2013). Paprastai atvejai, kai daiktavardžiams priskiriant giminę remiamasi tik semantika (dažniausiai vyriškosios arba moteriškosios lyties skirtimi), vadinami natūraliąja gimine (angl. *natural gender*) (Crystal 2008: 206), lietuvių literatūroje paprastai įvardijama semantiškai motyvuota arba tiesiog semantine gimine (Judžentis 2012).

Vis dėlto daiktavardžių giminės reikšmės priklauso ne tik nuo semantinės informacijos, bet, kaip jau minėta, ir nuo pačios morfologinės ar morfonologinės daiktavardžio formos (plg. lietuvių kalbos daiktavardžio ir būdvardžio galūnės *-a* siejimas su moteriškąja gimine, o *-as* – su vyriškąja). Paprastai čia lemiamą vaidmenį atlieka gyvumo kategorija – daiktavardžių, kurių referentai yra

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

gyvi, giminę nulemia semantika, kitu atveju – semantika gali nevaizduoti jokios vaidmens (Dahl 2000: 104). Pavyzdžiui, ne vienoje indoeuropiečių kalboje (taip pat ir lietuvių) vyriškosios arba moteriškosios giminės laikomi ir negyvus daiktus žymintys daiktavardžiai, todėl natūralu, kad biologine lytimi šios gramatinės kategorijos reikšmių priskyrimo nebūtų galima paaiškinti. Tai, kad vienas ar kitas daiktavardis šiose kalbose yra vyriškosios arba moteriškosios giminės, lemia jo forma. Pavyzdžiui, remdamiesi semantika negalėtume paaiškinti, kodėl ispanų kalbos daiktavardis *la³mesa* (lie. *stalas*) yra moteriškosios giminės, o daiktavardis *el⁴libro* (lie. *knyga*) – vyriškosios, o lietuvių kalboje atvirkščiai – pirmasis vyriškosios, o antrasis – moteriškosios giminės. Vis dėlto atsakymą, kurios giminės konkretus daiktavardis, rastume tiek ispanų, tiek lietuvių kalbos daiktavardžių formoje, kitais žodžiais tariant, giminę parodytų tam tikros galūnės: ispanų kalboje galūnė *-o* siejama su vyriškąja gimine, *-a* – su moteriškąja, o lietuvių kalboje daiktavardžio galūnė *-as* nurodo vyriškąją giminę, *-a* – dažniausiai moteriškąją. Tai vadinamoji gramatinė (priešinama semantinei) giminė (angl. *grammatical gender*) (Crystal 2008: 206), kurią lemia daiktavardžių fonologinės (balsių, priebalsių ir jų akcentologiniai deriniai) bei morfologinės (daiktavardžių linksniuotės) ypatybės, kurias apibendrintai galėtume vadinti morfonologinėmis daiktavardžių ypatybėmis. Gramatinės giminės daiktavardžių referentai lyties neturi. Taigi ne vienos pasaulio kalbos daiktavardžių skirstymas giminėmis remiasi ne tik semantika, bet ir morfonologinėmis daiktavardžių ypatybėmis.

Kalbose nutinka ir taip, kad morfologinė ir semantinė daiktavardžio giminė nesutampa, mokslinėje literatūroje šis reiškinytis vadinamas konfliktine gimine (angl. *gender conflict*). Corbettas (1991) tai įvardija kaip prieštaravimus tarp morfologinių ir semantinių giminės požymių, o Dahlis (2000) – kaip leksinės ir referencinės semantikos konfliktą. Pavyzdžiui, semantinės giminės pagrindu ispanų kalbos daiktavardžiui *poeta* (lie. *poetas/poetė*) priskiriama arba vyriškoji giminė (*el poeta*), arba moteriškoji (*la poeta*). Kaip matyti, pati daiktavardžio vardininko forma abiem atvejais nesiskiria (tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės ji išlieka *poeta*), tačiau semantiškai motyvuotais atvejais ispanų kalbos artikielių giminė yra derinama biologinės daiktavardžio referento lyties pagrindu, todėl, kai kalbėjimo referentas yra vyras, parenkamas vyriškosios giminės artikelis *el*, nepaisant to, kad morfologinė daiktavardžio forma yra moteriškoji. Taigi susiduriama su vadinamąja konfliktine gimine, kuriai būdingas morfologinių ir semantinių daiktavardžio požymių

³*la* – ispanų kalboje žymėtasis moteriškosios giminės artikelis (Llorach 2000: 66–67).

⁴*el* – ispanų kalboje žymėtasis vyriškosios giminės artikelis (Llorach 2000: 66–67).

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

nesuderinamumas, o tikrąją daiktavardžio giminę pastarojo reiškinio atveju rodo su daiktavardžiu derinamų žodžių formos – taigi sintaksinės jo ypatybės.

Šiame straipsnyje bus tiriamas lietuvių kalbos giminės atvejis. Analizuojant gramatinę lietuvių kalbos giminės kategoriją taip pat svarbūs tiek semantiniai, tiek morfologiniai ir sintaksiniai (derinimo) požymiai.

3. Lietuvių kalbos giminės kategorija

Lietuvių kalbos daiktavardžiai yra vyriškosios arba moteriškosios giminės. Taip pat skiriama semantiškai motyvuota (*virėjas / virėja, katė / katinas*) ir semantiškai nemotyvuota giminė (*stalas / kėdė, uodas / musė*) (Judžentis 2012: 27–28). Daiktavardžio giminės raiška gali būti dvejopa: tik morfologinė (giminė reiškiamą galūnėmis⁵ arba ir priesagomis) (*uošvis / uošvienė* arba *uošvė, liūtas / liūtė*) arba morfologinė ir leksinė (skiriasi žodžių šaknys) (*vaikinas / mergina, jautis / karvė*) (Ambrazas et al. 1997: 97–98, Judžentis 2012: 28–29). Tačiau daiktavardžių giminė laikoma inherentine jų savybe (Spencer, Zwicky 1998: 25), kuri išreiškiamą pirmiausia derinimu, todėl svarbiausia raiška laikomas kaitybinis derinimo gaviklių žymėjimas (Holvoet, Semėnienė 2006: 102). Pavyzdžiui, nekaitomųjų lietuvių kalbos daiktavardžių giminę galime nustatyti tik iš jų derinimo gaviklių parinktos formos (*greitas taksi*) (plg. Rimkutė 2011).

Taigi lietuvių kalbos giminės reiškinys tik patvirtina šios gramatinės kategorijos kompleksiskumą: giminė reiškiamą ir morfologiškai (giminės reikšmę parodo tam tikra galūnė), ir sintaksiškai (giminė nustatoma iš derinimo gaviklio). Tačiau taip pat ji gali būti semantiškai susijusi su referentu, pavyzdžiui, daiktavardžio *elgeta* giminės reikšmė gali būti tiek vyriškoji, tiek moteriškoji. Tai matome iš derinimo gaviklio formos (plg. *vienišas elgeta* ir *vieniša elgeta*), o ne su moteriškąja gimine siejamos daiktavardžio galūnės *-a*. Su daiktavardžiu *elgeta* derinamo būdvardžio forma yra nulemta šio žodžių junginio pavartojimo konteksto – kai daiktavardžio referentas yra vyras, parenkama vyriškosios giminės būdvardžio forma (*vienišas*), o kai referentas yra moteris – moteriškosios (*vieniša*). Čia susiduriama su aptartu konfliktinės giminės atveju – situacija, kai giminės priskyrimo daiktavardžiui taisyklės prieštarauja viena kitai (Dahl 2000: 104). Lietuvių kalboje yra net kelios grupės daiktavardžių, kurių morfologinė giminė (nustatoma iš daiktavardžio galūnės) nesutampa su semantine informacija (referento lytimi):

⁵Vyriškosios giminės daiktavardžių linksniavimas paprastai atitinka *(i)a-* ir *(i)u-* linksniuoties paradigmas, o moteriškosios – *(i)o-* ir *ė-* linksniuotes. Yra tik viena *i-* linksniavimo paradigma, kuri su giminėmis siejama dvejopai – šios linksniuotės daiktavardžiai gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, nors pastaroji šioje paradigmoje dominuoja (Ambrazas et al. 1997: 124).

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

1. „Vyriškosios lyties asmenis žymintys moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 45), pavyzdžiui: *barzdyla, vaidila, viršila, dailidė, dėdė, tėtė*.
2. Hibridiniai daiktavardžiai – „abiejų lyčių asmenis pagal neigiamas ypatybes pavadinantys vyriškosios arba moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 46), pavyzdžiui: *strakalas, tarškalas, akiplėša, elgeta, mėmė*.
3. „Pavieniai pagal veiklos pobūdį ar profesiją abiejų lyčių asmenis pavadinantys vyriškosios (*modelis* ir kt.), galbūt ir moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 45). Prie šios daiktavardžių grupės galima priskirti ir tokius žodžius kaip *garsenybė, įžymybė*.
4. Metaforiškai pavartoti moteriškosios giminės daiktavardžiai (Holvoet, Semėnienė 2006: 108), pavyzdžiui, *kiaulė, žvaigždė*, galimi sieti su vyriškąja gimine (plg. *jis – tikras kiaulė*).
5. Nekaitomųjų daiktavardžių giminė (Judžentis 2012: 37). Pavyzdžiui, daiktavardžiai *atašė, krupjė* ir pan. galimi laikyti konfliktinės giminės atvejais tada, kai jų referentai yra vyrai (plg. *naujasis karo atašė, bet elegantiška atašė*⁶).

Nors pabrėžiama, kad „asmenis ir kitas gyvas būtybes reiškiančių daiktavardžių giminei nustatyti semantika svarbesnė negu morfologija“ (Judžentis 2012: 31), ir tai galima įrodyti tokiais pavyzdžiais: *niūrus barzdyla, susimąstęs dėdė, išdidus elgeta*⁷, *tikra strakalas, tikras kiaulė*, vis dėlto teigti, kad lietuvių kalbos konfliktinės giminės atvejais visada dominuoja semantinis ar referento lyties kriterijus, nebūtų teisinga. Yra nemažai atvejų, kai semantinės ir morfologinės giminės konflikto atveju derinimo gavikliai su daiktavardžiais derinami remiantis morfologiniais, o ne semantiniais požymiais: *šitas strakalas*⁸ (kalbama apie moterį), *tikros mėmės*⁹ (kalbama apie vyrus), *visos garsenybės*¹⁰ (kalbama apie mišrią grupę žmonių) ir pan. Taigi galima skirti du lietuvių kalbos konfliktinės giminės atvejus: 1) kai nesutampant semantinei ir morfologinei

⁶ Pavyzdžiai iš Judžentis 2012: 37.

⁷ Pastarieji pavyzdžiai iš elektroninio Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.

⁸ Pavyzdys iš <http://www.supermama.lt/forumas/index.php?showtopic=1005301&st=132>

⁹ Pavyzdys iš <http://zebra.15min.lt/lt/naujienos/pasaulis/mios-meile-drasko-pavydas-ir-itarinejimais-neistiki-mybe-228743.html/comments>

¹⁰ Pavyzdys iš <http://zinios.tv3.lt/pramogos/zinia/2015/04/17/suskaiciuota-jus-net-neisiivaizduojate-kiek-kartu-sios-zvaigzdes-tuokesi>

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

daiktavardžio giminėms, su juo žodis derinamas pagal morfologines ypatybes (plg. *šitas strakalas*, kai kalbama apie moterį), 2) kai nesutampant semantinei ir morfologinei daiktavardžio giminėms, sintaksinė giminė sutampa su semantine (plg. *susimąstęs dėdė, tikra strakalas*). Straipsnio autorė laikosi nuomonės, kad būtent derinamųjų žodžių formos, o ne referentų lyties ar morfologinės galūnės pagrindu daiktavardžiai yra vyriškosios arba moteriškosios giminės (Aikhenvald 2000, Holvoet, Semėnienė 2006).

Šiame straipsnyje aprašomame tyrime dėmesys sutelkiamas tiek į morfologinę semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės raišką (plg. *studentas / studentė*), tiek į leksinę raišką (plg. *moteris / vyras*). Taip pat susitelkiama ir į konfliktinės giminės atvejus, kuriais morfologiniai daiktavardžio požymiai nesutampa su semantiniiais.

4. Tyrimo aprašymas

4.1 Dalyviai

Kaip jau buvo minėta įvade, šiame straipsnyje aprašomame tyrime, kuris buvo atliktas 2015 m. lapkričio pabaigoje, dalyvavo 15 Vilniaus universiteto Litanistinių studijų katedros pradedančiųjų lygio lietuvių kalbos kursų dalyvių (23–60 m.). Kiekvienas tyrime dalyvavęs lietuvių kalbos mokinys atsitiktine tvarka buvo užkoduotas M1, M2, M3 ir t. t. Didžiosios tiriamųjų grupės gimtoji kalba, kaip ir lietuvių, turi gramatinę giminės kategoriją: šešių gimtoji kalba yra ukrainiečių, trijų – rusų, vieno – latvių ir vieno – ispanų, o 4 respondentų gimtoji kalba yra anglų, taigi giminės kategorijos neturi (žr. 1 lentelę). Interpretuojant tyrimo duomenis buvo atsižvelgiama į galimą respondentų gimtosios kalbos poveikį semantinės lietuvių kalbos giminės atpažinimui. Vis dėlto semantiškai motyvuota giminė daugelyje pasaulio kalbų nustatoma vienodai – remiantis referento lytimi, todėl į galimą gimtosios kalbos poveikį atsižvelgiama tik kai kuriais išimtiniais konfliktinės giminės atvejais.

1 lentelė. Tiriamųjų gimtoji kalba

Kodas	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Gimtoji kalba	anglų	anglų	latvių	anglų	ukrainiečių	ukrainiečių	anglų	rusų	rusų	ukrainiečių	ukrainiečių	ispanų	ukrainiečių	ukrainiečių	rusų

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Taip pat organizuojant tyrimą buvo pasitelkta ir 8 lietuvių kalbos gimtakalbių (25–58 m. amžiaus) grupė, kad būtų patikrinta, kaip gimtakalbiai elgiasi konfliktinės giminės atvejais, tačiau ir šios grupės respondentai atliko visus užduoties punktus.

4.2 Užduotis

Šiame straipsnyje aprašomame tyrime buvo pritaikyta analogiško vokiečių kalbos eksperimento metodika. Menzel (2005) vokiečių kalbos giminės kategorijos išmokimo tyrime dėmesys buvo sutelktas tiek į semantinius, tiek į morfonologinius giminės raiškos veiksnius. Mokslininkė atliko du eksperimentus, kuriuose vokiečių kalbos mokinių prašyta kortelėse užrašytiems daiktavardžiams parinkti tinkamą (taigi ir tinkamos giminės) artikelį. Pirmajame eksperimente pasitelktos kortelės, kuriose užrašyti tik profesijų pavadinimai, antrajame – kortelės su profesijų pavadinimais ir paveikslėliais su tos profesijos žmonėmis (vyrais arba moterimis). Vieni žodžiai eksperimento dalyviams buvo žinomi, kiti – dirbtinai sukurti, jų vokiečių kalboje visai nėra, tačiau tiriamieji atpažindami tų žodžių giminę turėjo pakankamai informacijos – tiek morfonologinius giminės požymius (su tam tikra gimine vokiečių kalboje siejamą daiktavardžio morfonologinę formą), tiek semantinę informaciją (paveikslėliuose pavaizduoti vyrai arba moterys). Tyrėja stebėjo, ar kortelėse pateikta semantinė informacija padeda tyrimo dalyviams atpažinti daiktavardžio giminę bei kuriais (semantiniais ar morfonologiniais) požymiais jie remiasi tada, kai atpažįsta konfliktinę giminę.

Šiame straipsnyje aprašomam tyrimui buvo parengta siejimo 50 punktų giminės atpažinimo užduotis, kitaip tariant, respondentai turėjo susieti daiktavardžius su tinkamais įvardžiais *tas, ta, tie tos*. Primintina, kad užduotimis tikslingai siekta atsakyti į tyrimo klausimą. Į užduoties medžiagą įtraukti skirtingi daiktavardžio giminės atvejai: 1) semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžiai, kai semantiniai ir morfologiniai daiktavardžių giminės požymiai sutampa (22 punktai), 2) konfliktinės giminės daiktavardžiai (12 punktų), 3) nežymėtosios giminės atvejai (6 punktai, iš kurių 3 priklauso ir konfliktinės giminės atvejams), 4) semantiškai nemotyvuotos (gramatinės) giminės daiktavardžiai (13 punktų). Kiekvieno aspekto punktai nebuvo sudėti visi greta, kad mokiniai neižvelgtų giminės žymėjimo tendencijų (žr. 2 lentelę). Semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių į užduotį įtraukta siekiant nukreipti respondentų dėmesį nuo semantiškai motyvuotos giminės, tačiau aptariant tyrimo rezultatus šių daiktavardžių giminės atpažinimas neanalizuojamas. Taip pat į tyrimą įtrauktos ir kelios daiktavardžių daugiskaitos formos, siekiant palyginti, kaip mokiniai dorojasi su vienaskaitos, o kaip su daugiskaitos formų giminės atpažinimu.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

2 lentelė. Užduotyje pateiktų daiktavardžių giminės aspektai

Daiktavardžio giminės aspektai	Užduoties punktai ¹¹
Daiktavardžiai, kurių semantiniai ir morfologiniai požymiai sutampa	1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 26, 30, 31, 34, 35, 36, 44, 48
Konfliktinė giminė	6, 14, 27, 32, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 47, 50
Nežymėtoji giminė	24, 33, 37, 41 ¹² , 47, 50
Semantiškai nemotyvuota giminė	3, 7, 11, 13, 17, 20, 21, 25, 28, 29, 42, 45, 49

Kaip vizuali paspara respondentams taip pat buvo pateikta 50 skaidrių su tais pačiais daiktavardžiais, kurie buvo užduoties lape, ir jų referentus nurodančiais paveikslėliais.

Kaip jau buvo minėta, užduotį sudarė 50 punktų. Didžiausia įtrauktų daiktavardžių grupė – 22 žodžiai, kurių semantinė ir morfologinė giminė sutampa: 18 vienaskaitos atvejų, kurių bent vienas žymi skirtingą linksniavimo paradigmos atvejį (*mokytojas, tėvas, svečias, latvis, brolis, kūdikis, mokinys, aktorius, virėja, elgeta, viešnia, senelė, aktorė, moteris, vagis, žmogus, aktorius, sesuo, marti*) ir 4 daugiskaitos formos (*pusbroliai, studentės, moterys, vagys*). Atsižvelgiant į minėtų daiktavardžių morfologinį giminės rodiklį (jų galūnes), šalia visų daiktavardžių pateiktos vyrų arba moterų nuotraukos, kurios buvo aiški nuoroda, kad daiktavardžių semantinė giminė (biologinė referentų lytis) sutampa su morfologine, pavyzdžiui:

1 tas / ta

mokytojas

1 pav.

Siekiant išsiaiškinti, kaip pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimosios elgiasi tada, kai semantinė daiktavardžio giminė nesutampa su morfologine, užduotyje taip pat buvo pateikta 12 konfliktinės giminės atvejų: 7 vienaskaitos (*elgeta, vaidila, kolega, dėdė, žmogus, garsenybė, krupjė*) ir 5 daugiskaitos formos (*kolegos, garsenybės* (šie daiktavardžiai pavartoti su dviem skirtingų referentų grupėmis – tik vyrais ir mišria – vyrų ir moterų – grupe) ir *žmonės* (kai kalbama apie vyrus ir moteris). Konfliktinės giminės atvejais, kai daiktavardžio galūnė kanoniškai buvo

¹¹Atsakymo lapas su iš eilės nurodytais užduoties punktais pateiktas straipsnio priede.

¹²Kai kurios daugiskaitos formos atitinka tiek konfliktinę, tiek nežymėtąją giminę, todėl priskiriamos abiem užduoties aspektams.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

susijusi su moteriškąja gimine, paveikslėlyje buvo vaizduojamas vyras (pavyzdžiui, *kolega, dėdė, garsenybė*), ir atvirkščiai (pavyzdžiui, *žmogus*):

6 tas / ta

dėdė

43 tas / ta

žmogus

2 pav.

Taip pat, kaip jau buvo minėta, užduotimi tikrinta ir tai, kaip lietuvių kalbos kaip svetimosios mokiniai geba skirti nežymėtąją giminę (tuos atvejus, kai daiktavardžio referentas – mišri grupė žmonių, kurią sudaro ir vyrai, ir moterys). Kaip ir daugelyje kalbų, lietuvių kalba kaip nežymėtąją giminę visiems grupėms nariams įvardyti renkasi vyriškąją giminę, taigi tikrintas mokinių gebėjimas taikyti šią taisyklę. Tyrimui parinktos 6 (3 iš jų priklauso ir konfliktinės giminės daiktavardžių grupei) nežymėtosios giminės formos: *žmonės, studentai, kolegos, garsenybės, vaikai, tėvai*, pavyzdžiui:

24 tie / tos

tėvai

3 pav.

Siekiant nukreipti respondentų dėmesį nuo semantiškai motyvuotos giminės, užduotis papildyta 13 semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių (įtrauktos visos 12 skirtingų linksniavimo paradigmu: *namas, kelias, medis, obuolys, kava, vyšnia, stotelė, pilis, sultys, debesis, medus, skaičius, šuo*¹³). Drauge su semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių pavadinimais taip pat buvo pateikiami paveikslėliai:

¹³ Daiktavardis *šuo* priskiriamas prie semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių, nes tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties gyvūnai gali būti vadinami tuo pačiu daiktavardžiu (plg. *Ketvirtadienį 18 val. išsigando fejerverku ir pabėgo mūsų šuo Mėta* (<http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/gyvunai/issigandes-fejerverku-pabego-suo-padekite-520-476186>)).

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

13 tas / ta

obuolys

4 pav.

Taigi užduotimi tikrinta, kaip mokiniai atpažįsta daiktavardžių giminę, kai jiems pateikiami tiek morfologiniai daiktavardžio požymiai (daiktavardžio vardininko linksnis), tiek kontekstinė informacija (paveikslėliai, asmenų atvejų nurodantys jų biologinę lytį). Buvo daroma prielaida, kad netgi negirdėję ar nemokėdami tam tikro žodžio, mokiniai turės galimybę atskirti jo giminę – pasiremti referento lytimi arba daiktavardžio galūne.

Jau aptartame vokiečių kalbos giminės kategorijos tyrime (Menzel 2005) į daiktavardžių, kurių giminę turėjo atpažinti tiriamieji, sąrašą įtraukta netgi vokiečių kalboje neegzistuojančių žodžių, kad būtų patikrinta, kaip tyrimo dalyviai elgiasi tada, kai žodžių nemoka, bet turi tam tikros semantinės ir gramatinės informacijos. Šiame straipsnyje aprašomo tyrimo atveju žodžiai nebuvo kuriami, tačiau pasitelkiamos mokiniams dar, kaip spėjama, nežinomos leksemos. Taigi užduočiai parinktą žodžių sąrašą galima suskirstyti į dvi grupes: vienoje (42 žodžiai) yra žodžiai, kurie buvo vartojami vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“ ir tikėtina, kad tiriamieji juos moka, kitą grupę (8 žodžiai) sudarė žodžiai, kurių vadovėlyje pateikta nėra, tad tikėtina, kad tiriamieji jų nemoka (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Į užduotį įtraukti daiktavardžiai

Daiktavardžiai, kurie yra vadovėlyje	Daiktavardžiai, kurių nėra vadovėlyje
<i>mokytojas, moteris, namas, senelė, aktorius, dėdė, vyšnia, virėja, tėvas, žmogus, šuo, obuolys, studentė, studentas, sesuo, debesis, aktorė, latvis, stotelė, pilis, mokinys, pusbrolis, tėvas, kelias, medis, skaičius, svečias, brolis, vaikas, medus, žmogus, kūdikis, kava, sultys</i>	<i>krupjė, vaidila, kolega, marti, elgeta, vagis, viešnia, garsenybė</i>

Kai kurie iš žodžių (keičiant referentų lytį ar skaičių) pavartoti kelis kartus: *moteris, tėvas, žmogus, kolega, vagis, garsenybė* (žr. priedą).

5. Atlikčių rezultatai

5.1 Daiktavardžio giminės atpažinimas, kai semantiniai ir morfologiniai požymiai sutampa

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Kaip jau buvo minėta, į tyrimą įtraukti 22 punktai su daiktavardžiais, kurių semantiniai ir morfologiniai požymiai sutampa. Jų atsakymų rezultatai apibendrinti 4 lentelėje.

4 lentelė. Respondentų atsakymai, atpažįstant giminę, daiktavardžių, kurių semantiniai ir morfologiniai giminės požymiai sutampa

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Mokytojas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n ¹⁴	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Brolis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Aktorius	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Virėja	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Tėvas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Žmogus	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	<u>ta</u> ¹⁵	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Latvis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Mokinys	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Kūdikis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Vagis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Svečias	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Moteris	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Senelė	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Sesuo	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Aktorė	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Marti	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	<u>ta(?)</u> ¹⁶	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Viešnia	-- ¹⁷	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Elgeta (moteris)	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	<u>tas</u>	ta	ta	ta	ta
Moterys	tos	tos	tos	<u>tie</u>	tos	tos	n	tos	tos	tos	tos	tos	tos	<u>tie</u>	tos
Studentės	tos	tos	tos	<u>tie</u>	tos	<u>tie</u>	n	tos	tos	tos	tos	tos	tos	<u>tie</u>	tos
Pusbroliai	tie	tie	tie	tie	tie	<u>tos</u>	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	<u>tos</u>	tie
Vagys	tie	tie	tie	<u>os(?)</u>	tie	<u>tos</u>	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	<u>tos</u>	tie

¹⁴Užduotis neatlikta.

¹⁵Klaidingi atsakymai pabraukti.

¹⁶Respondento atsakyme buvo ir klaustukas.

¹⁷Punkto atsakymo nėra. Ir toliau visose rezultatų lentelėse, kai punktų atsakymai nepateikti, dedamas brūkšnis.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Kaip ir buvo galima tikėtis, mažiausiai (lyginant su likusiais užduoties punktais) sunkumų pradedantiesiems lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniams kilo atpažįstant giminę tų daiktavardžių, kurių semantiniai ir morfologiniai giminės raiškos požymiai sutampa. Tokiu atveju tiriamieji turėjo dvigubą pagalbą – tą pačią daiktavardžio giminę respondentai galėjo išvėlyti tiek daiktavardžio galūnėje, tiek jo reikšmę iliustruojančiame paveikslėlyje. Atpažįstant šios grupės daiktavardžių vienaskaitos formas giminę, buvo padarytos trys klaidos. Pirmoji klaida padaryta priskiriant įvardį daiktavardžiui *elgeta*, kuris, kai kalbama apie vyrą, yra konfliktinės giminės, bet jo referentu esant moteriai, šio daiktavardžio morfologinė giminė sutampa su semantine. Taigi šiuo atveju klaida padaryta tada, kai su *elgeta* pasirinkta derinti vyriškosios giminės įvardžio formą *tas*, nors paveikslėlyje buvo matyti moteris. Dėmesys atkreiptinas į tai, kad mokiniai šio žodžio dar nesimokė, o tai taip pat galėjo tapti klaidos priežastimi. Žinoma, nemokėdami žodžio, tiriamieji galėjo pasiremti paveikslėlyje pateikta informacija – matoma referento lytimi, tačiau vienas mokinys taip nepasielgė. Kaip jau buvo minėta, tą pačią užduotį atlikti paprašyta ir 8 lietuvių gimtakalbių kontrolinės grupės. Atpažindamas daiktavardžio *elgeta* giminę, vienas jų taip pat pasirinko įvardį *tas*, vėliau paaiškindamas, kad daiktavardį *elgeta* laiko vyriškosios giminės (panašiai kaip *kolegos* atveju). Taigi jei ir gimtakalbiams aptariamam atveju kyla abejonių, natūralu, kad jų gali kilti ir svetimkalbiam žmogui.

Taip pat minėtini dar du daiktavardžiai: *marti* ir *viešnia*. Pirmasis daiktavardis visų respondentų taisyklingai susietas su įvardžio forma *ta*, tačiau M8 atsakymų lape šalia teisingo atsakymo prirašytas ir klaustukas. Spėtina, kad respondento abejonę nulemti galėjo tiek nekanoninė daiktavardžio vienaskaitos vardininko forma (galūnė *-i*), tiek galimai neatpažinta leksema (daiktavardžio *marti* vadovėlyje nėra). M1 dvejonė išreikšta nepasirenkant jokio atsakymo daiktavardžio *viešnia* atveju. Šis daiktavardis taip pat nėra įtrauktas į tiriamųjų grupės naudojamo lietuvių kalbos kaip svetimšios vadovėlį. Taigi matydamas nežinomą žodį respondentas nebandė kliautis nei semantine, nei gramatine informacija, kuri dažniausiai buvo pasitelkiama tuomet, kai daiktavardžiai buvo respondentams žinomi. Pavyzdžiui, lygiai tą pačią galūnę turintis tik semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardis *vyšnia* visų respondentų buvo taisyklingai suderintas su pasirinktu įvardžiu *ta*. Pastaruoju atveju respondentams negalėjo padėti semantinė informacija, o morfologinis požymis – galūnė *-ia* – nepakeitė minėto respondento pasirinkimo *viešnios* atveju. Taigi skirtumas tarp šių leksemų, atrodytų, tėra jų naujumas – viena tiriamiesiems buvo jau pažįstama, kita – galimai nauja. Tai rodo, kad išankstinis darbas su leksemomis, jų vartoseną palengvina ir giminės atpažinimą.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Daugiau klaidų padaryta tada, kai respondentai bandė atpažinti daiktavardžių, kurie buvo pateikti daugiskaitos forma, giminę. 11 iš 14 respondentų ir šiuo atveju neklydo. Vis dėlto klaidų pasitaikė visose daiktavardžių ir įvardžių daugiskaitos formose: trys respondentai suklydo įvardžius derindami su dviem daiktavardžiais: *studentės* ir *vagys*, du iš jų suklydo derindami ir likusius du daiktavardžius: *moterys* ir *pusbroliai*. Pastebėtina, kad vienodai klystama tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės atpažinimo atvejais. Kadangi respondentai turėjo galimybę matyti pateiktų daiktavardžių referentų lytį, problemų kelti galėjo tik pati daiktavardžio arba įvardžio forma. Pirmiausia galima kalbėti apie formaliai sunkiai nustatomą daiktavardžio vardininko linksnio daugiskaitos formos galūnę *-ys*. Įprasta, kad lietuvių kalbos daiktavardžių galūnės rodo tam tikrą giminės reikšmę. Pavyzdžiui, vienaskaitos galūnė *-a*, o daugiskaitos – *-os*, paprastai siejamos su moteriškąja gimine, o *-as* ir *-ai* – su vyriškąja. Ir, kaip rodo svetimųjų kalbų tyrimai, giminę priskirti dažnesnėms ir reguliarioms su tam tikra gimine siejamoms galūnėms yra kur kas paprasčiau, mokiniai tokiais atvejais gerokai mažiau klysta (plg. ispanų kalbos tyrimai, aprašyti Spinner, Thomas 2014: 286). Taigi ir lietuvių kalbos atveju minėtos tipiškos tam tikrą giminę žyminčios galūnės atpažįstamos geriau. Tarp semantiškai nemotyvuotos giminės atvejų pateikus daugiskaitinį daiktavardį *sultys*, nors jo tiriamųjų grupė ir buvo mokyta, beveik pusė (6 iš 14) respondentų pasirinko vyriškosios giminės įvardį *tie* (neatitinkantį kalbos sistemos). Pastarojo daiktavardžio giminės atpažinimas sukėlė daugiausia sunkumų (6 klaidos iš 14 galimų – tai didžiausias klaidų skaičius eksperimente). Tačiau tokią pačią galūnę turinčios formos *moterys* ir *vagys* su įvardžiais *tos* ir *tie* suderinti taisyklingsiau (*moterys* – 2 klaidos, *vagys* – 3). Tokie duomenys patvirtina mintį, kad semantinė informacija yra paranki atpažįstant daiktavardžio giminę (Tight 2006: 150).

Vis dėlto po 2 ir 3 klaidas buvo padaryta ir atpažįstant galūnių *-iai* ir *-ės*, daugeliu atveju atitinkamai žyminčių vyriškąją ir moteriškąją gimines, daiktavardžių gimines. Tų pačių *-iai* ir *-ės* galūnių vienaskaitos formos semantiškai motyvuotos giminės atveju problemų respondentams išvis nekėlė (pavyzdžiui, visi respondentai įvardį tinkamai susiejo su daiktavardžių *aktorė*, *senelė*, *stotelė*, *vagis*, *brolis* vienaskaitos vardininko formomis). Kadangi nežymėtuju skaičiaus kategorijos nariu lietuvių kalboje laikoma vienaskaita (plg. Kasperavičienė 2006: 221; Kazlauskienė et al. 2011: 3), jos pirmiausia ir mokoma lietuvių kalbos kaip svetimšios kursuose, o daugiskaitos formų mokytį pradama vėliau. Šiame eksperimente dalyvavusi pradedančiųjų lietuvių kalbos mokinių grupė su sudėtinga daugiskaitos formų sudarymo sistema pradedama supažindinti ketvirtąją mokymo savaitę, o skirti vienaskaitos formų giminę mokytį pradama jau

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

pirmosiomis pamokomis. Pats tyrimas atliktas dvyliktąją mokymosi savaitę, taigi daugiskaitos formos – tai palyginti dar naujas reiškinys tiriamiesiems. Jiems susidūrus su daiktavardžių daugiskaitos formomis, tenka atpažinti ir papildomą (daugiskaitos) reikšmę galūnėje, todėl identifikuoti giminės reikšmę respondentams dažnai tampa sudėtingiau. Gimtosios kalbos įsisavinimo teorijoje ir vaikų kalbos tyrimuose rašoma apie tai, kad daiktavardžių galūnių kompleksiskumas lemia vėlyvą jų įsisavinimą (Clark 2001:377; Savickienė 2002: 135). Matyti, kad mokantis svetimšios kalbos, galūnės, perteikiančios daugiau reikšmių, taip pat kelia papildomų sunkumų.

Painiavos, atpažįstant daiktavardžių daugiskaitos giminę, kilti galėjo ir dėl to, kad kai kuriose mokinių gimtosiose (ukrainiečių ir rusų) kalbose skirtumo tarp moteriškosios ir vyriškosios giminės daugiskaitos formų nėra (plg. *його брати молоді* (lie. *jo broliai jauni*) vs *його сестри молоді* (lie. *jo seserys jaunos*)). Didžiajai daliai tiriamųjų, kurių gimtoji kalba ukrainiečių ar rusų, tai nekludė, tačiau ukrainiečių kalbos gimtakalbiai M6 ir M14 klydo atpažindami kone visų daiktavardžių daugiskaitos formų giminę. Triskart iš keturių suklydo ir anglų kalbos gimtakalbis M4. Jo gimtojoje kalboje gramatinės giminės kategorijos išvis nėra, todėl daiktavardžio giminės atpažinimas gali tapti dar sudėtingesne užduotimi. Be neigiamo perkėlimo, mokantis svetimųjų kalbų, atsiranda ir teigiamo perkėlimo galimybė (Ellis 1997: 51; Brown 2007: 66). Manoma, kad kalbų, kurių gramatinė sistema yra panaši į tikslinės, gimtakalbiai turėtų daryti mažiau klaidų (Bhela 1999: 22), nes gimtosios kalbos žinios gali būti perkeliamos į tikslinę. Pavyzdžiui, tai, kad ispanų kalboje su daiktavardžių daugiskaitos formomis derinamos kalbos dalys taip pat gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, galėjo padėti M12 be klaidų susieti įvardžius su daiktavardžių daugiskaitos formomis. M6 ir M14 tokios teigiamo perkėlimo galimybės neturėjo, o M4, kurio kalboje gramatinės giminės kategorijos išvis nėra, nei vienaskaitos, nei daugiskaitos atvejais neturėjo žinių, kurias galėtų perkelti, todėl šiam mokiniui kylantys giminės atpažinimo klausimai taip pat galėtų būti siejami su gimtosios anglų ir tikslinės lietuvių kalbos skirtumais.

5.2. Nežymėtosios giminės atpažinimas

Kaip jau buvo rašyta, tyrime buvo analizuoti 6 nežymėtosios giminės atvejai. Rezultatai apibendrinti šioje lentelėje.

5 lentelė. Respondentų atsakymai atpažįstant nežymėtąją giminę

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
--	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Tėvai	tie	tie	tie	tie	tos	tie	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Studentai	tie	tie	tie	tie	tos	tos	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Vaikai	tos	tie	tie	tie	tos	--	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Kolegos	tie	tie	tie	tie	tos	tie	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Žmonės	--	tos	tie	tie	tos	tie	n	tie	tos	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Garsenybės	tos	tie	tie	tie	tos	tie	n	tos	tos	tie	tie	tie	tie	tos	tie

Kaip jau minėta, nežymėtoji lietuvių kalbos giminė, kai kalbame apie žmogų, yra vyriškoji (plg. Holvoet, Semėnienė 2006). Su šia kalbos sistemos taisykle studentai susipažįsta iš karto, kai pradeda mokytis daiktavardžio daugiskaitos formų (ketvirtąją mokymosi savaitę). Atliktame tyrime pradedantiesiems mokytis lietuvių kalbos kaip svetimosios nežymėtosios giminės atpažinimas didelių sunkumų nesukėlė. Vis dėlto nebuvo nė vienos daiktavardžio daugiskaitos formos, kurios referantai būtų tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties ir kurią siejant su įvardžiu, nebūtų palikta klaidų. Pavyzdžiui, vienas respondentas (M5) visais mišrios lyties grupių atvejais daiktavardžiams *žmonės, studentai, kolegos, vaikai ir tėvai*, priskyrė moteriškosios giminės įvardžio formą *tos*. Būtų galima kelti klausimą, ar pastarasis respondentas apskritai taisyklingai sieja įvardžio formas *tie* ir *tos* su atitinkamomis giminės reikšmėmis. Vis dėlto, kai šiam mokiniui teko sieti įvardį su kitomis daugiskaitos formomis (pavyzdžiui, *studentės, moterys, pusbroliai*), jokios painiavos nebuvo. Tai rodo, kad respondento pasirinkimo pokyčius galima lėmė ekrane matoma mišrios lyties žmonių grupė. Dar keturi mokiniai priskyrė klaidingos giminės įvardį vienam iš trijų daiktavardžių – *studentai, vaikai* ir *žmonės*. Dar po vieną mokinį nepasirinko nė vienos įvardžio formos daiktavardžių *žmonės* ir *vaikai* atveju. *Vaikų* ir *studentų* atvejais klydę mokiniai – M1 ir M6. Pirmojo gimtoji kalba – anglų, o antrojo – ukrainiečių, kaip ir M5, kuris klydo visais nežymėtosios giminės atvejais. Šių kalbų gramatinė sistema atpažįstant daiktavardžio daugiskaitos formas taip pat galėjo turėti įtakos minėtų daiktavardžių formų giminės atpažinimui (plačiau žr. 5.1 skyrių). Pavyzdžiui, ukrainiečių kalboje daugiskaitos formų vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnės yra vienodos, todėl nežymėtosios giminės klausimas šios kalbos gimtakalbiams nėra toks aktualus, priešingai negu, pavyzdžiui, tyrime dalyvavusiai ispanakalbei (ispanų kalboje nežymėtąja gimine taip pat laikoma vyriškoji). Vis dėlto 10 iš 14 respondentų nežymėtą giminę siejo su vyriškosios giminės forma be jokių sunkumų.

5.3 Konfliktinės giminės atpažinimas

Kitas tiriamasis aspektas – konfliktinė giminė. Užduotyje buvo pateikta 12 jos atvejų, kurių atlikties rezultatai apibendrinti 6 lentelėje.

6 lentelė. Respondentų atsakymai, atpažįstant konfliktinę giminę

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Garsenybė (vyras)	--	tas	ta	tas	tas	ta	n	tas	ta	tas	ta	tas	tas	tas	tas
Garsenybės	tos	tie	tie	tie	tie	tie	n	tos	tos	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Garsenybės	tos	tie	tie	tie	tos	tie	n	tos	tos	tie	tie	tie	tie	tos	tie
Dėdė	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	<u>ta</u>	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Elgeta (vyras)	<u>ta</u>	tas	tas	tas (?)	tas	<u>ta</u>	n	tas	<u>ta</u>	tas	tas	tas	tas	<u>ta</u>	tas
Kolega	tas	tas	tas	tas (?)	tas	tas	n	tas	<u>ta</u>	tas	tas	tas	tas	<u>ta</u>	tas
Kolegos (vyrai ir moterys)	tie	tie	tie	tie	<u>tos</u>	tie	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Kolegos (vyrai)	<u>tos</u>	tie	tie	<u>tos</u>	tie	<u>tos</u>	n	tie	<u>tos</u>	tie	tie	tie	tie	<u>tos</u>	tie
Krupjė	--	tas	tas	tas	tas	<u>ta</u>	n	--	<u>ta</u>	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Vaidila	tas	tas	tas	tas	tas	<u>ta</u>	n	tas	<u>ta</u>	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Žmogus	tas	<u>ta</u>	tas	tas	<u>ta</u>	tas	n	tas	tas	<u>ta</u>	<u>ta</u>	tas	<u>ta</u>	tas	tas
Žmonės	--	<u>tos</u>	tie	tie	<u>tos</u>	tie	n	tie	<u>tos</u>	tie	tie	tie	tie	tie	tie

Atvejais, kai morfologiniai daiktavardžio požymiai nesutapo su semantiniiais, respondentų atlikčių rezultatai buvo įvairesni. Mažiausiai sunkumų mokiniams sukėlė daiktavardžio *dėdė* giminės atpažinimas. Šiuo atveju klaida buvo pastebėta tik vieno respondento atsakymų lape. Tokį sėkmingą daiktavardžio giminės atpažinimą lemti galėjo tai, kad tiriamieji gerai moka pačią leksemą. Su daiktavardžiu *dėdė* mokiniai supažindinami jau trečiojoje kurso pamokoje (apie trečią–ketvirtą mokymosi savaitę) ir jo vartoseną palyginti su kitais šioje tyrimo dalyje pateiktais daiktavardžiais yra kur kas dažnesnė, daugelis konfliktinės giminės daiktavardžių (pavyzdžiui, *vaidila*, *kolega*, *krupjė*, *garsenybė*, *elgeta*, kurių vadovėlyje iš viso nėra) yra retesnės vartosenos ir respondentams galbūt dar nežinomi. Dar du nedaug sunkumų tiriamiesiems kėlę daiktavardžiai – „vyriškosios lyties asmenis žymintys moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 45) *vaidila* ir *kolega* (taip pat kaip ir *dėdė*). Respondentai M9 ir M14, užuot atsizvelgę į referento lytį ir su daiktavardžiu *kolega* suderinę įvardį *tas*, parinko jam moteriškosios giminės įvardžio formą – *ta*. Taip pat du respondentai (M6 ir M9) su daiktavardžiu *vaidila* pasirinko derinti įvardį *ta*. Taigi dalis konfliktinės giminės atvejų, kai vyriškosios lyties asmenis žymintys daiktavardžiai yra moteriškosios morfologinės giminės formos, didelių sunkumų tyrimo dalyviams nesukėlė.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Daugiau klausimų kėlė hibridiniai daiktavardžiai. 4 mokiniai suklydo atpažindami daiktavardžio *elgeta* (kurio referentas vyras) giminę, taip pat 4 mokiniai – daiktavardžių *krupjė* (referentas – vyras) ir *žmogus* (referentas – moteris) giminę. Šių daiktavardžių referentas, nelygu kontekstas, gali būti tiek vyras, tiek moteris. Minėti daiktavardžiai *dėdė*, *vaidila* ar *kolega*, priešingai, gali pavadinti tik vyrą (kuris ir buvo rodomas paveikslėliuose), taigi pastarieji daiktavardžiai kėlė mažiau sunkumų. Vis dėlto didesnis klaidų skaičius, siejant įvardį su daiktavardžiais *elgeta*, *krupjė* ir *žmogus* (primintina, kad mokiniai matė ir paveikslėlį), rodo, kad šių daiktavardžių galimybė pavadinti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties asmenį yra daugiau abejonių mokiniams kėlęs reiškinys. Tokia hibridinė daiktavardžio prigimtis gali būti respondentų atsakymų įvairovės priežastis. Respondentai mato vyro paveikslėlį ir pasikliauja žodžio morfologiniais požymiais, nesuvokdami daiktavardžio hibridiškumo. Tai gali lemti, kad jie šių žodžių (išskyrus *žmogus*) dar nemoka ir visiškai pasikliauja morfologija.

Konfliktinės giminės (taigi ir minėtų hibridinių daiktavardžių) atvejais mokiniams padėti galėjo vizuali paspara. Tačiau kai kuriais atvejais net 36 procentai (5 iš 14) apklaustųjų, siedami įvardį su konfliktinės giminės daiktavardžiais, klioventi morfologiniais, o ne semantiniais daiktavardžio giminės požymiais. Kai kuriais atvejais paveikslėliuose pateikiama semantinė daiktavardžių informacija sukėlė netgi daugiau sumaišties. Komentuodamas užduotį vienas respondentas paminėjo manęs, kad tyrėjas paveikslėliais norėjo suklaidinti respondentus, todėl rinkosi priešingą referento lyčiai įvardžio giminę.

Kita vertus, su lietuvių kalbos vyriškosios morfologinės giminės daiktavardžiais, kurių referentas gali būti moteris, kitos kalbos dalys derinamos kitokiu principu. Pavyzdžiui, su daiktavardžiu *žmogus* siedami įvardį *tas* respondentai klysta tada, kai remiasi būtent referentine informacija – gimtakalbiai lietuviai, kaip parodė kontrolinės grupės rezultatai, net ir kalbėdami apie moterį renkasi junginį *tas žmogus*, o ne *ta žmogus*. Taigi šiuo atveju klaidų nedaro tie, kurie remiasi pirmiausia morfologiniais giminės požymiais. Jeigu palygintume respondentus, kurie klydo atpažindami daiktavardžių *krupjė* ir *žmogus* giminę, matytume, kad nors kiekvienu atveju suskaičiuota po keturis klydusius, klaidos pasiskirstė tarp 10 skirtingų žmonių. Taigi vieni mokiniai buvo linkę remtis morfologiniais požymiais, likę – semantiniais. Aiškaus skirtumo tarp tų, kurie linkę remtis semantine informacija, ir tų, kurie pirmiausia kliaujasi morfologiniais daiktavardžio požymiais, nematyti, bet pastebėtina, kad iš penkių respondentų, su daiktavardžiu *žmogus* susiejusių moteriškosios giminės įvardį *ta*, keturi buvo ukrainiečių kalbos gimtakalbiai. Morfologinė

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

daiktavardžio *žmogus* giminė ukrainiečių kalboje yra moteriškoji (*людина*) ir su juo derinamos kalbos dalys – taip pat moteriškosios giminės (plg. *хороша людина*, lie. *geras žmogus*). Taigi pastarojoje situacijoje galima išvelgti gimtosios kalbos įtaką mokantis lietuvių kalbos giminės kategorijos. Minėtoji daiktavardžio *žmogus* giminės interpretacija mokinių, kurių gimtoji kalba ukrainiečių, galėtų būti neigiamo perkėlimo (angl. *negative transfer*) – reiškinių, kai gimtosios kalbos žinios, neatitinkančios tikslinės kalbos taisyklių, yra perkeliamos į svetimąją kalbą (Ellis 1997: 51, Brown 2007: 66), pasekmė. Taigi keturių ukrainiečių kalbos gimtakalbių su daiktavardžiu *žmogus* (kurio referentas – moteris) susietas moteriškosios giminės įvardis galėjo būti nulemtas ne tik vizualios pasparos teikiamos semantinės informacijos, bet ir gramatinės gimtosios kalbos sistemos įtakos. Apibendrinant galima teigti, kad, kai mokiniai atpažindami konfliktinę giminę daro klaidų, jas paprastai lemia tai, kad kliaujamasi morfologiniais daiktavardžio požymiais arba tai, kad perkeliama gimtosios kalbos žinios, neatitinkančios lietuvių kalbos normos.

Atskirai aptartinas daiktavardžio *garsenybė* giminės atpažinimas. Pirmiausia prisimintina, kad šio daiktavardžio, kaip ir žodžio *modelis* (Judžentis 2002: 46), giminė priklauso nuo jo referento, bet lietuvių kalboje jo derinimas gimine dar nėra nusistovėjęs. Pavyzdžiui, kontrolinės grupės 5 tiriamieji su daiktavardžiu *garsenybė*, kurio referentas – vyras, derinti pasirinko moteriškosios giminės įvardžio formą *ta*, o 3 – vyriškosios giminės formą *tas*. Taigi ir gimtakalbių nėra vieningos nuomonės, kuriems požymiams (morfologiniams ar semantiniams) šio daiktavardžio atveju teikiama pirmenybė. Svetimkalbiai lietuvių kalbos mokiniai šiomis aplinkybėmis taip pat elgiasi skirtingai. Kai respondentams ekrane buvo pateikta garsaus vyro nuotrauka, o šalia įrašytas daiktavardis *garsenybė*, kurio galūnė įprastai laikoma moteriškosios giminės rodikliu, 9 iš tiriamųjų pasirinko vyriškosios giminės įvardį *tas*, o 5 – moteriškosios giminės įvardžio formą (*ta*). Atsakymų pasiskirstymas čia atvirkščias lietuvių gimtakalbių pasirinktims. Pastebėtina ir tai, kad respondentus prašant susieti įvardį *tas* su tuo pačiu daiktavardžiu *garsenybė*, tik daugiskaitos forma, pasitikėjimas semantine informacija dar labiau išaugo. 11 iš 14 respondentų su daiktavardžio forma *garsenybės*, kurio referentas – grupė vyriškių, derino vyriškosios giminės įvardžio *tas* daugiskaitos formą – *tie*. 10 iš 14 respondentų taip elgėsi ir tada, kai daiktavardžių referentai buvo ir mišri vyrų bei moterų grupė. Lietuvių kalbos mokiniai dažniau rėmėsi semantine informacija, o gimtakalbiai lietuviai – morfologiniais daiktavardžio požymiais.

Įvairiau respondentų atsakymai pasiskirsto tada, kai jie parenka įvardį *tie* arba *tos* daugiskaitos formai *kolegos*. Kai šalia šio daiktavardžio buvo pateiktas paveikslėlis su vyrų grupe, 5 iš 14

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

respondentų rinkosi moteriškosios giminės įvardį *tos*. Šiuo atveju taip pat galima manyti, kad mokiniai rėmėsi morfologiniais daiktavardžio giminės rodikliais, nepaisydami to, kad paveikslėlyje matė tik vyrus. Tačiau kai to paties daiktavardžio referentas buvo mišri vyrų ir moterų grupė, suklydo tik vienas lietuvių kalbos mokinytis. Jau buvo aptarta, kad tiriamoji grupė pakankamai gerai vartoja nežymėtąją giminę. Todėl atrodo, kad ir šiuo atveju jie sėkmingai pritaiko išmoktą taisyklę. Vis dėlto iš užduoties rezultatų galima spręsti, kad kaip elgtis, kai morfologinė daiktavardžio forma nesutampa su semantine informacija (žymimų referentų lytimi), mokiniams dar nėra gerai žinoma.

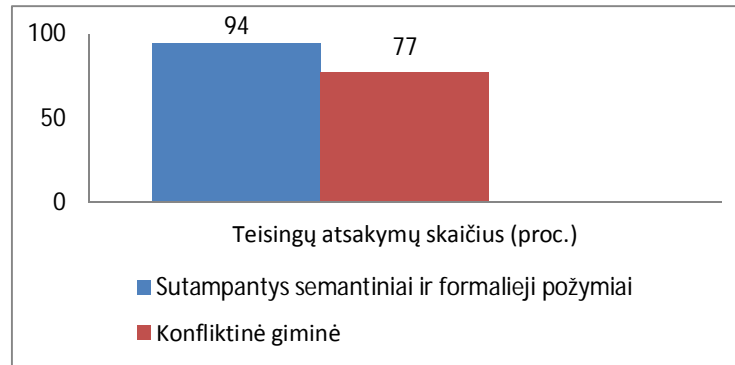
5.4 Apibendrinti eksperimento rezultatai

Visus eksperimento rezultatus galima apibendrinti lyginant kelis lietuvių kalbos giminės raiškos tipus. Pirmiausia lygintinos dvi daiktavardžių grupės: 1) semantiškai motyvuotos giminės; 2) semantiškai nemotyvuotos giminės. Taigi palyginus šių grupių vienaskaitos formų teisingų atsakymų skaičių, paaiškėjo, kad abiem atvejais respondentai giminę nustatė pakankamai gerai. Pirmuoju atveju teisingi atsakymai sudarė 98 procentus visų respondentų pasirinkimų (iš 252 atvejų padarytos tik 4 klaidos), semantiškai nemotyvuotos giminės atveju – 95 procentus (iš 168 atsakymų – tik 8 klaidingi). Taigi net ir tais atvejais, kai daiktavardžio referentas lyties neturėjo, mokiniams pakako morfologinės informacijos daiktavardžio giminei atpažinti. Vieni svetimųjų kalbų giminės išmokymo tyrimai rodo, kad semantiškai motyvuotą giminę mokiniai skiria geriau (Tight 2006: 150), kiti – kad derinimas su nemotyvuotos giminės daiktavardžiais kelia mažiau problemų negu su motyvuotais (Spinner, Thomas 2014: 287). Aptartuoju lietuvių kalbos atveju žymaus skirtumo tarp semantiškai motyvuotos ir semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo rezultatų nematyti¹⁸.

Vis dėlto apibendrinant užduoties atlikties rezultatus aiškėja, kad konfliktinės giminės atvejai mokiniams kelia daugiau sunkumų. Iš viso tyrimo išskyrus tik konfliktinės giminės atvejus (kaip nusistovėjusios vartosenos neturintis *garsenybės* atvejis į bendrą rezultatą neįtraukiamas), aiškėja, kad mokiniams atpažįstant konfliktinę giminę pateikti 77 procentai (97 taisyklingos formos iš 126 galimų) teisingų atsakymų. Vis dėlto parinkti tinkamos giminės įvardžio formą daiktavardžiams, kurių semantiniai giminės požymiai sutampa su morfologiniais, mokiniams sekėsi kur kas geriau:

¹⁸Iš minėtų svetimųjų kalbų giminės išmokymo tyrimų apžvalgos nėra aišku, ar į juos įtraukti ir konfliktinės giminės atvejai. Jeigu taip, būtent jie ir lietuvių kalbos atveju keltų daugiau sunkumų. Bet siekiant ištirti tik tai, ar įprastais atvejais semantinė informacija palengvina giminės atpažinimą, į šiuos rezultatus konfliktinės giminės atvejai nėra įtraukti.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

5 pav. Sutampančių semantinių ir morfologinių požymių ir konfliktinės giminės atvejų atpažinimas
Taigi galima daryti prielaidą, kad semantikos ar konteksto ir gramatinės formos nulemtas dvilypumas apsunkina giminės mokymosi procesą.

Konfliktinės giminės atpažinimo rezultatai leidžia apibendrintai pažvelgti ir į kitą svarbų klausimą – į kuriuos giminės požymius (semantinius (referentinius) ar morfologinius (daiktavardžių galūnes)) lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai yra linkę atsižvelgti tada, kai šie nesutampa. Kaip jau minėta, į tyrimą buvo įtraukta 12 tokių atvejų – 7 vienaskaitos (*elgeta, vaidila, kolega, dėdė, žmogus, garsenybė, krupjė*) ir 5 daugiskaitos (3 nežymėtosios giminės atvejai (*garsenybės, kolegos, žmonės*) ir 2 atvejai, kai daiktavardžio referentu buvo nurodomas vyras (*garsenybės* ir *kolegos*)). Neatsižvelgiant į tai, kokia yra kalbos norma, galima patikrinti, kuriuo požymiu dažniau – semantiniu (referentiniu) ar morfologiniu (tipiškai su vyriškąja arba moteriškąja gimine tapatinamomis galūnėmis) – dažniau kliaujasi pradedantieji lietuvių kalbos mokiniai. Iš 164 pasirinktų įvardžio formų (atmesti 4 atvejai, kurių nebuvo pasirinktas nė vienas atsakymas) 122 atvejais (74 proc.) buvo pasiremta semantiniiais požymiais, o morfologiniais – 42 atvejais (26 proc.). Taigi iš atlikto eksperimento matyti, kad tiriamųjų lietuvių kalbos kaip svetimšios mokinių grupė linkusi remtis daugiau semantiniiais daiktavardžių giminės požymiais negu morfologiniais. Tai pasakytina ir apie lietuvių kalbos konfliktinės giminės norminius atvejus (plg. *geras kolega, puikūs žmonės*, išskyrus, pavyzdžiui, tokius junginius kaip *tikra garsenybė* (kalbant apie vyrą) ar *laimingas žmogus* (kalbant apie moterį)).

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

6 pav. Konfliktinės giminės atpažinimas

Taigi šiame tyrime dalyvavę lietuvių kalbos kaip svetimosios mokiniai, atpažindami konfliktinę giminę, priešingai negu rodo konfliktinės vokiečių kalbos giminės tyrimo (Menzel 2005) rezultatai, yra linkę remtis semantine, o ne morfologine informacija. Nors morfologinių giminės reikšmės požymių pirmumą aptaria ne vienas autorius (Franceschina 2005: 182; Spinner, Thomas 2014), kitų kalbų išmokymo tyrimai taip pat rodo, kad mokiniai, atpažindami semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžių giminę, dažniau kliaujasi semantiniiais jų požymiais (plg. vokiečių kalbos tyrimas – Spinner, Thomas 2014; italų kalbos tyrimas – Oliphant 1997). Taigi galima spėti, kad pasitikėjimas semantine ar morfologine informacija su daiktavardžiu gimine derinant kitus elementus, nevienodai reiškiasi mokantis skirtingų kalbų (Spinner, Thomas 2014: 288) ir skirtingomis aplinkybėmis, skirtingiems (įvairaus amžiaus, skirtingų gimtųjų kalbų ir pan.) mokiniams (Franceschina 2005: 107).

Analizuojant lietuvių kalbos semantiškai motyvuotos giminės atvejį, galima daryti prielaidą, kad mokiniai atpažindami konfliktinę giminę dažniau kliaujasi semantine informacija dėl to, kad jiems tai yra pateikiama kaip taisyklė. Jeigu lietuvių kalbos aprašų ir gramatikų mintį (plg. Judžentis 2012), kad kai nustatome asmenis reiškiančių daiktavardžių giminę, semantika yra svarbesnė negu morfologija, laikytume lietuvių kalbos taisykle, tai, kad mokiniai minėtais atvejais linkę kliautis pirmiausia semantika (net ir tada, kai kalbos norma reikalauja kitaip (plg. *žmogus*, kai kalbama apie moterį), ar lietuvių gimtakalbiai pirmiausia kliaujasi morfologija (plg. *garsenybės* atvejį)), galėtume sieti su hiperapibendrinimo reiškiniu – platesniu svetimosios kalbos taisyklės taikymu negu leidžia įsisavinamos kalbos sistemos norma (VanPatten, Benati 2010: 120; Saviile–Troike 2012: 44). Iširta, kad apibendrinimas yra viena svarbiausių ir dažniausių mokymosi strategijų (Brown 2007: 103). Taigi ir tai, kad tyrimo dalyviai didesne dalimi konfliktinės giminės atvejų klovėsi semantine,

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

o ne morfologine daiktavardžių informacija, galima laikyti apibendrinta asmenis pavadinančių daiktavardžių giminės nustatymo taisykle.

Tyrimas atskleidė ir tai, kad skiriasi vienaskaitos ir daugiskaitos formų giminės atpažinimas. Pastebėta, kad pavyzdžiui, nustatydami daiktavardžio *vagis* vienaskaitos formos giminę, visi respondentai parinko tinkamos giminės įvardį, tačiau atpažindami to paties žodžio daugiskaitos formą, trys mokiniai suklydo. Tokia tendencija išlieka ir apibendrinus visos užduoties rezultatus. Vienaskaitos formų giminė eksperimente atpažinta 94 procentų tikslumu (475 taisyklingi atsakymai iš 504 galimų), o daugiskaitos – 79 procentų (122 taisyklingos formos iš 154 galimų). Šie rezultatai patvirtina mintį, kad lietuvių kalbos daugiskaita, kaip žymėtoji forma, sukelia papildomų sunkumų jos besimokantiems svetimkalbiams. Daiktavardžio pamatinėje linksnio (vardininko) daugiskaitos formoje susipina kelios žymėtosios gramatinių kategorijų – giminės ir skaičiaus – reikšmės, taigi giminę atpažinti tampa sudėtingiau. Vis dėlto užduotyje daugiskaitos atvejų buvo palyginti nedaug, todėl tokie apibendrinimai tėra įžvalgos, kurias reikėtų tikrinti platesnio masto tyrimais.

6. Išvados

Šiame straipsnyje keltas tikslas atsakyti į klausimą, kuriais požymiais – semantiniais ar morfologiniais – pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios remiasi dažniau atpažindami semantinę giminę ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Atlikus tyrimą galima padaryti tokias išvadas:

1. Tirta pradedančiųjų mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios grupė konfliktinės giminės atvejais dažniau kliaujasi ne morfologinėmis daiktavardžių ypatybėmis (galūnėmis, siejamomis su tam tikra gimine), o semantine informacija. Manytina, kad taip mokiniai apibendrina lietuvių kalbos tendenciją nustatant gyvus asmenis pavadinančių daiktavardžių giminę remtis referento lytimi, o ne morfologiniais žodžio požymiais.
2. Daugiausia sunkumų tyrime respondentams sukėlė konfliktinės giminės atvejai (plg. daiktavardžių, kurių semantiniai ir morfologiniai požymiai sutampa, giminė buvo atpažinta 94 procentų tikslumu). Tada, kai daiktavardžio referento lytis buvo priešinga daiktavardžio formos suponuojamai giminei (tam tikrai galūnės perteikiamai gramatinės giminės reikšmei), grupė pateikė mažiausiai teisingų atsakymų (77 procentų) visame eksperimente. Daugiausia klaidų konfliktinės giminės atveju padaryta nustatant hibridinių daiktavardžių giminę. Ją

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

- atpažindami dalis respondentų kliovėsi žodžio morfologiniais požymiais, nesuvokdami daiktavardžio reikšmės hibridiškumo.
3. Papildomų sunkumų, nustatant semantiškai motyvuotą daiktavardžių giminę, tiriamiesiems kėlė žodžiai, kurių mokiniai dar nesimokė. Tai rodo, kad mokiniai ne visada gebėjo nustatyti daiktavardžių giminę pasiremdami jų morfologiniais ar semantiniais (referento lyties) požymiais.
  4. Taip pat tyrimo dalyviams buvo sudėtingiau nustatyti daiktavardžių daugiskaitos (žymėtojo skaičiaus kategorijos nario) formų giminę. Šiose vardininko formose susipina kitos kelios gramatinės kategorijos – giminės ir skaičiaus, taigi tai gali būti sunkumų, kylančių atpažįstant daiktavardžių daugiskaitos formų giminę, priežastimi. Be to, šios gramatinės raiškos mokinius pradėta mokyti vėliau negu vienaskaitos, tad spėtina, kad ir tai galėjo daryti įtakos atlikčiam.

Svarbu pastebėti, kad šias eksperimento išvadas riboja palyginti mažas tiriamųjų skaičius (kaip ir pasirinktas kokybinės duomenų analizės metodas) ir pačios užduoties uždarumas. Norint pateikti svaresnių apibendrinimų į tyrimą būtų galima įtraukti daugiau respondentų ir uždarosios užduoties rezultatus lyginti, pavyzdžiui, su spontaniško kalbėjimo ar laisvojo rašymo pavyzdžiais. Vis dėlto atliktas tyrimas yra lietuvių kalbos kaip svetimšios giminės kategorijos išmokimo analizės žingsnis, o rezultatai gali būti įdomūs ir naudingi tiems mokslininkams, kurie analizuoja lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymosi klausimus.

Šaltinis

Stumbrienė, V., A. Kaškelevičienė 2001. *Nė dienos be lietuvių kalbos: 12 pamokų*. Vilnius: Gimtasis žodis.

Literatūros sąrašas

Aikhenvald, A. Y. 2000. *Classifiers. A Typology of Noun Categorization Devices*. New York: Oxford University Press.

Ambrazas, V., E. Geniušienė, A. Girdenis, N. Sližienė, D. Tekorienė, A. Valeckienė, E. Valiulytė. 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.

BEKM 2008 – *Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*. Vilnius: Firidas.

Bhela, B. 1999. Native language interference in learning a second language: Exploratory case studies of native language interference with target language usage. *International Education Journal* 1, 22–31.

- Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimosios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt
- Brown, D. 2007. *Principles of Language Learning and Teaching*. London: Longman.
- Clark, E. V. 2001. Morphology in language acquisition. *The Handbook of Morphology*, A. Spencer, A. M. Zwicky (eds). Oxford: Blackwell Publishing, 374–390.
- Corbett, G. 1991. *Gender. Cambridge Textbooks in Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett, G. 2013. Sex-based and non-sex-based gender systems. *The World Atlas of Language Structures Online*. D. S. Matthew, M. Haspelmath (eds). Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Prieiga internetu: <http://wals.info/chapter/31> (žiūrėta 2016–01–20)
- Crystal, D. 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Dahl, Ö. 2000. Animacy and the notion of semantic gender. *Gender in Grammar and Cognition. Vol. 1: Approaches to Gender*. Berlin: Mouton de Gruyter, 99–115.
- Dewaele, J., D. Véronique. 2001. Gender assignment and gender agreement in advanced French interlanguage: a crosssectional study. *Bilingualism: Language and Cognition* 4 (3), 275–297. Cambridge: Cambridge University Press. Prieiga internetu: <http://eprints.bbk.ac.uk/445/1/dewaeleBLC.pdf> (žiūrėta 2015–11–29).
- Ellis, R. 1997. *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, C., S. Conradie, K. Huddlestone. 2012. The acquisition of grammatical gender in L2 German by learners with Afrikaans, English or Italian as their L1. *Stellenbosch Papers in Linguistics* 41, 17–27.
- Franceschina, F. 2005. *Fossilized Second Language Grammars. The Acquisition of Grammatical Gender*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Grüter, T., C. Lew-Williams, A. Fernald. 2011. Grammatical gender in L2: Where is the problem? *BUCLD 35 Proceedings*. Prieiga internetu: <http://theresgruter.homestead.com/GruterEtAlBUCLD35proceedings.pdf> (žiūrėta 2015–11–29).
- Holvoet, A., L. Semėnienė. 2006. Giminės kategorija. *Daiktavardinio junginio tyrimai*. A. Holvoet, R. Mikulskas (red.). Vilnius: LKI, 101–120.
- Judžentis, A. 2002. Naujas žvilgsnis į lietuvių kalbos daiktavardžių giminės kategoriją. *Acta Linguistica Lithuanica* XLVI, 39–47.
- Judžentis, A. 2012. *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kasperavičienė, R. 2006. Skaičiaus formų vartojimas ir norma. *Kalbos kultūra*, 79, 217–223. Prieiga internetu: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367152197531/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Kazlauskienė A., E. Rimkutė, A. Utkā. 2011. Kiekybiniai tyrimai kalbotyroje (II). *Gimtasīs žodis* 11, 2–7. Prieiga internetu: http://donelaitis.vdu.lt/lkk/pdf/II_dalis.pdf
- Litosseliti, L. 2010. *Research Methods in Linguistics*. London: Continuum.
- Littlemore, J. 2009. *Applying Cognitive Linguistics to Second Language Learning and Teaching*. Basingstoke: Macmillan.
- Llorach, E. A. 2000. *Gramática de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española.
- Mačiukaitė, S. 2012. Differences in Adult L2 grammars of Lithuanian: The case of gender agreement. *Eesti rakenduslingvistika ühingu aastaraama*, 4, 87–103.

- Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt
- Martínez–Gibson, E. A. 2011. A comparative study on gender agreement errors in the spoken Spanish of heritage speakers and second language learners. *Porta Linguarum* 15, 177–193.
- McCowen, L. G., M. A. Scott. 2006. Mi mamá es bonito: Acquisition of Spanish gender by native English speakers. *Selected Proceedings of the 7th Conference on the Acquisition of Spanish and Portuguese as First and Second Languages*, C. A. Klee, T. L. Face (eds). Somerville: Cascadilla Proceedings Project, 161–169.
- Menzel, B. 2005. Psycholinguistic aspects of gender acquisition in instructed GFL learning. *Investigations in Instructed Second Language Acquisition*, A. H. Pierrard (ed.). Berlin: Mouton de Gruyter, 51–97.
- Oliphant, K. 1997. Acquisition of grammatical gender in Italian as a foreign language. *Journal of Memory and Language*, 28, 255–277. Prieiga internetu: <http://www.lll.hawaii.edu/nflrc/NetWorks/NW7/<http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?or rules?>
- Phakiti, A. 2014. *Experimental Research Methods in Language Learning*. London, New York: Bloomsbury.
- Presson, N., B. MacWhinney, N. Tokowicz. 2012. Learning grammatical gender: The use of rules by novice learners. *Applied Psycholinguistics* 35, 709–737. Prieiga internetu: <https://talkbank.org/SLA/pubs/Presson-French.pdf>
- Ramonienė, M., J. Brazauskienė, N. Burneikaitė, J. Daugmaudytė, E. Kontutytė, J. Pribušauskaitė. 2012. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Rimkutė, E. 2011. Morfologiškai nepadaptuotų daiktavardžių giminė. *Kalbos kultūra* 84, 184–201.
- Savickienė, I. 2002, The acquisition of gender. *Kalbotyra* 51 (3), 133–143.
- Saville–Troike, M. 2012. *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spencer A., A. Zwicky. 1998. *The Handbook of Morphology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Spinner, P., J. A. Thomas 2014. L2 learners' sensitivity to semantic and morpho-phonological information on Swahili nouns. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 52, 283–311.
- Tight, D. G. 2006. The relationship between perceived gender in L1 English and grammatical gender in L2 Spanish. *Selected Proceedings of the 7th Conference on the Acquisition of Spanish and Portuguese as First and Second Languages*. C. A. Klee, T. L. Face (eds). Somerville: Cascadilla Proceedings Project, 149–160.
- VanPatten, B., G. Alessandro. 2010. *Key Terms in Second Language Acquisition*. London / New York: Continuum.

Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai

Justina Bružaitė-Liseckienė

Santrauka

Šiame straipsnyje aprašomas pradedančiųjų mokytis lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo tyrimas. Gramatinė giminės kategorija – tai sudėtingas reiškinys,

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

sutelkiantis savyje sintaksės, morfologijos ir semantikos aspektus, taigi ir šio reiškinių išmokimas tampa nelengva užduotimi. Vis dėlto, kaip svetimkalbiai mokymiesi lietuvių kalbos dorojasi su šia užduotimi, iki šiol buvo beveik netirta.

Straipsnyje keliamas tikslas atsakyti į klausimą, kuriais požymiais – semantiniais ar morfologiniais – pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios dažniau remiasi atpažindami semantinę giminę ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) ištirti, kaip mokiniai nustato semantiškai motyvuotą daiktavardžių giminę, kai morfologiniai ir semantiniai požymiai sutampa, 2) išanalizuoti konfliktinės giminės atpažinimą ir 3) ištirti nežymėtosios giminės nustatymo atvejus. Dėmesys sutelkiamas į asmenis pavadinančius daiktavardžius, nes pastarieji turi tiek semantinių, tiek morfologinių giminės požymių, leidžiančių atidžiau pažvelgti į tai, kaip semantikos ir morfologijos sampyna siekiant išmokti lietuvių kalbos žodžių giminę veikia mokymosi rezultatus.

Tyrime dalyvavo penkiolikos pradedančiųjų mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios VU Litanistinių studijų katedros studentų grupė. Tyrimo metodas – eksperimentinė užduotis, kurią atlikdami tiriamieji turėjo, remdamiesi pateikta daiktavardžio forma ir vaizdine paspara (taigi referento lytimi), parinkti vyriškosios arba moteriškosios giminės įvardį penkiasdešimčiai daiktavardžių formų. Surinkti tyrimo duomenys išanalizuoti kokybiškai, pritaikytas klaidų analizės metodas.

Atliktos užduoties rezultatų analizė rodo, kad mokiniai, atpažindami daiktavardžio giminę, dažniau remiasi semantiniais, o ne morfologiniais požymiais. Semantiškai motyvuota giminė, kurios morfologiniai ir semantiniai požymiai sutampa, ir nežymėtoji giminė atpažinimo sunkumų mokiniams nekelia, daugiausia abejonių, kaip ir buvo galima spėti, kyla konfliktinės daiktavardžio giminės atvejais. Taip pat tyrimo dalyviams buvo sudėtingiau atpažinti daiktavardžių, pateiktų daugiskaitos forma, giminę, kaip ir nežinomų žodžių giminę, o tai rodo, kad mokiniai ne visada gebėjo nustatyti daiktavardžių giminę pasiremdami jų morfologiniais ar semantiniais (referento lyties) požymiais. Nors minėtas eksperimento išvadas riboja palyginti mažas tiriamųjų skaičius (kaip ir pasirinktas kokybinės duomenų analizės metodas), šis straipsnis gali būti įdomus ir naudingas svetimųjų kalbų išmokimo tyrėjams ir mokytojams, dėstytojams.

On the assignment of natural gender in Lithuanian as a second language

Justina Bružaitė-Liseckienė

Summary

The present study investigates how beginner adult students of Lithuanian as a foreign language assign natural gender to nouns. The grammatical category of gender is a complex phenomenon which belongs to the domains of syntax, morphology and semantics. As far as this paper is concerned, the assignment of grammatical gender is recognised as an academically challenging task to foreign language learners; however, the issue is still under-researched in the studies of Lithuanian as a foreign language.

The aim of this study is to examine whether the beginner adult learners of Lithuanian as a foreign language rely on semantic or morphological clues when assigning natural gender, to identify the difficulties they encounter and the reasons for the difficulties. The paper analyses how learners assign natural gender to the nouns when their morphological and semantic clues conform, how they deal with gender conflict and how they assign indefinite gender to nouns.

15 Vilnius University students, who attended courses on Lithuanian as a foreign language, were asked to participate in an experimental task, which consisted of assigning a masculine or feminine pronoun to 50 different nouns. The participants were provided with both morphological form of a noun and its visual representation, i.e. the students were given pictures reflecting a biological sex of the referents. The empirical analysis of the material was based on the method of error analysis.

The results of the study have revealed that the beginner learners of Lithuanian as a foreign language tended to rely more on semantic than morphological clues when assigning natural gender. As expected, most errors were made when the learners had to deal with gender conflict. It was also established that the participants of the experimental task performed worse on marked plural forms of nouns than on unmarked singular forms. Finally, it turned out that the learners made more errors when they had to assign gender to unknown nouns, which showed that they had not been prepared to use semantic or morphological clues for the purpose of identifying the gender of unknown words. Since a relatively small number of learners were involved in the study, its insights should be confirmed by further research. The study might be relevant to researchers of foreign language acquisition and foreign language teachers.

Bružaitė-Liseckienė, J. 2017. Lietuvių kalbos kaip svetimšios semantiškai motyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo klausimai. *Taikomoji kalbotyra* 9: 1–30. www.taikomojikalbotyra.lt

Keywords: second language learning, the Lithuanian language, grammatical category of gender, natural gender, gender conflict, indefinite gender, morphological cues, semantic cues.

Įteikta 2016 m. balandžio mėn.

Paskelbta 2017 m. sausio mėn.

Priedas

LIETUVIŲ KALBOS IŠMOKIMO TYRIMAS PIRMA UŽDUOTIS

M1

Visi duomenys yra anoniminiai ir bus naudojami rašant magistro darbą. /
All of the data collected for the study will be strictly anonymous and used for academic purposes only.

Pabraukite tinkamą formą.

1. tas / ta mokytojas	26. tas / ta vagis
2. tas / ta motėris	27. tas / ta elgeta
3. tas / ta namas	28. tas / ta medis
4. tas / ta senelė	29. tas / ta skaičius
5. tas / ta aktorius	30. tas / ta marti
6. tas / ta dėdė	31. tas / ta svečias
7. tas / ta vyšnia	32. tas / ta kolega
8. tas / ta virėja	33. tie / tos studentai
9. tas / ta tėvas	34. tie / tos vagys
10. tas / ta žmogus	35. tas / ta brolis
11. tas / ta šuo	36. tas / ta elgeta
12. tie / tos moterys	37. tie / tos vaikai
13. tas / ta obuolys	38. tie / tos kolegos
14. tas / ta garsenybė	39. tas / ta krupjė
15. tie / tos studentės	40. tas / ta vaidila
16. tas / ta sesuo	41. tie / tos kolegos
17. tas / ta debesis	42. tas / ta medus
18. tas / ta aktorė	43. tas / ta žmogus
19. tas / ta latvis	44. tas / ta kūdikis
20. tas / ta stotelė	45. tas / ta kava
21. tas / ta pilis	46. tie / tos garsenybės
22. tas / ta mokinys	47. tie / tos žmonės
23. tie / tos pusbroliai	48. tas / ta viešnia
24. tie / tos tėvai	49. tie / tos sultys
25. tas / ta kelias	50. tie / tos garsenybės

Dėkoju už dalyvavimą tyrime. /

Thank you for taking part in my study.